

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITI YA 11

PUDUNGWANA 2015

SESOTHO PUO YA LAPENG – PAMPIRI YA 1

MATSHWAO: 70

NAKO: dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 12.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLABUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse THARO, e leng:

KAROLO YA A: Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C: Dipobeho le ditlwaello tsa Tshebediso ya puo	(30)

2. Araba dipotso TSOHLE.
3. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA.
4. Seha mola qetellong ya karolo e NNGWE le e NNGWE.
5. Nomora dikarabo tsa hao jwalo feela ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
7. Ngola ka mongolo o makgethe o balehang.
8. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
9. O eletswa ho sebedisa nako ya hao ka mokgwa ona:

Metsotso e 50 ho araba KAROLO YA A
Metsotso e 30 ho araba KAROLO YA B
Metsotso e 40 ho araba KAROLO YA C

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1****TEMA YA A**

Bala tema e latelang ka hloko o nto araba dipotso tse thehilweng tlasa yona.

Ditaba di ne di sokame. Moratehi o ne a shobeditse Disemelo moradi wa Serobebe, hona mona motseng. Habo e ne e le seterateng se ka morao ho sa heso. Ke utlwa hore Moratehi o ile a mmita a mmona a eya lebenkeleng, a re o na le molaetsa ka tlong. Ha Disemelo a kena a mo kgothomeletsa ka kamoreng ya mmae. A bitsa mme a re ngwetsi ya hae ke eo. Eka Disemelo o ne a kile a leka ho ithutla qalong. Ere ka ha e ne e le kgarebe ya Moratehi ho tloha ba sa kena sekolo, a lesa ho ithaburanya. Seboko sona sa hla sa eba siyo ho tu. Yaba o se a itulela ka kgotso.

Nna ha nka ba ka makala, hoba ke hlola ke bona le ba itjhobedisang. Mponeng o ne a re ho moshemane moo ba ntseng ba buisana ka shwalane: 'Ha e hle e be o a ntjhobedisa hona mona, re hle re ye heno.' Ka mora ho tsilatsila haleletsana moshemane a hloleha; ba fela ba tsamaya. Ha ba fihla pela monyako ngwanana a re, 'Nkgule o nkenye ka tlong, hotle ho se ke ha thwe ke itlisitse.'

Moshemane a hla a di latola, a ba a bua a se a phahamisitse lentswe, a re, 'Re tla hantle kwaa ke sa o tshwara, jwale o se o re ke o tshware, ke o kgothomeletse ka tlong. Ke a hana. Hlo ikenye. Ha ke re o itse ke o shobedise. Kena he monna se ka iphoqa.' Motho ha a bua a le ka hare a re, 'Kena bo mosadi, 'Kgele! Ngwanana a pepa tlhabela ho ya potela. Ka hoo ha nka ba ka makala, le ha e le hona ho kgathatseha hakaalo ha ke bona Disemelo ho sa re teke.

Ntate ha a kena o fumana Disemelo a se a ntse a sebetsa setofong. Ha a dula fatshe tee ya tla ka sekenkeboroto. Ka ho se tsebe, ntate a inwella, a ba a leboha; athe o ntse a leboha ngwetsi. Mme a hlaha, a tsebisa ntate hore Disemelo ha a a tjhaka, Moratehi o mo shobeditse hona thapama eno. Ntate a tlala bohale. Ha a re o tla ntsha Disemelo ka phafa, bomme ba mo thiba, ba re ho tla thusa eng athe bana ba kajeno ha ba sa thijwa. Ha o re o a mo thiba o mmaka bohale, jwale o tla o bakisetsa ba bangata. Ho molemo a mpe a tlhelwe.

'Oo! Ke wena o reng Moratehi a shobedise? O ntse o neha bana ba ka thuto ya hao mona ha ke le siyo ke ile mosebetsing? O tswa re ke o bolaetse ngwana ngwahola mona, ke ntsha bokaako ho Kodisang. Jwale o re ke tlohele ngwanana eo, ya sa tsebeng hore ha e le ngwanana wa Mosotho o lokelwa hore o tlile a kgokgothiswa, a ithaburanya, a raha, a loma, a bokoletse, e le hore o kgaoleditswe a ikela sedibeng, mme e be hona jwale ha a so ntshelle tee, ha ke le matsalae, o ntse a dutse ka mora lemati. Le reng na? Ngwaneso Dikeledi, ekaba ha ke sa le Kgohlopo, ke se ke le Mmakgohlopo. Sutha ke bone hlanyatsana lena la ngwanana.'

Hei wena ntswele ka ntlo. Ha ke panya ke fumane o hlehla o leba heno.' A tjho jwalo a kena ka kamoreng. O tswa a se a nkile mosaqa oo a tlilo kgahlola Disemelo ka ona. Ao! E sa le eng! A di bona matswele, ngwanana ya jwalo. O kae yena Moratehi eo wa letarapola? O nahana jwang na?'

'Haesale a etswa mona hoba ke fihle ke etswa dipapading,' ho araba nna.
'Mmasetadimo!'

'Ntate!'

'O re nnyate! Sekae sehatamarikgwana seo sa hao se shobedisang le motsheare se sa sebetse, se putlame moo hae? Ke na le tjelete ya ho bapala, hara basatsanyana baa ba bona ba hlwele hakaale! Ha ke rate le ho se bona.'
'Ha ke re Moratehi o matsatsing a phomolo? 'Ke nna eo.

'Wena o reng Mmasetadimo?' O mmotsa a sa tsotelle seo ke se buang.
'Ha ke sa bua.'Ke mme ha a araba.

'O ne o tla reng, athe wena o ne o thabetse ngwetsi e tshellang matsala yona tee e fihla, e so hlabele le kwae? Haeno ke kae na?'

'Ke sa na le haeso, re se re le batho ba moo sekgoweng?'

'Mmallo! Ke hlile ka utlwa. Tsebisa seeshane sena sa hao, mmisisi wa sekgoweng, hore ke tebetse mosadi wa sona.'

[E qotsitswe ho: *Mpheng Toka ka Sethabela N A Mphanya 1993: 14–16*]

- 1.1 Ditaba ha di sokame ke ha di le jwang? (1)
- 1.2 Ke eng e neng e etsa hore ditaba di sokame? (1)
- 1.3 Disemelo o shobedisitswe e le ha a ne a eya kae? (1)
- 1.4 Disemelo e ne e le ngwana wa mang? (1)
- 1.5 Bolela lebitso la morwetsana e mong ya neng a bonahala a thabela tjhobediso haholo. (1)
- 1.6 Ntate wa Moratehi o ne a etswa kae ha a tla fihla ha hae a se a fuwa tee ke ngwetsi? (1)
- 1.7 Moratehi o ile a qhekanyetsa Disemelo ka ho reng ha a tla qetella a atlehile ho mo shobedisa? (2)
- 1.8 Ke hobaneng ha Disemelo a saka a sokodisa ha Moratehi a ne a mo shobedisa? (2)
- 1.9 Bomme ba bonahetse ba thabetse ketso ena e entsweng ke Moratehi. Nnetefatsa sena o itshetlehile ka ditaba tsa tema. (2)
- 1.10 Ho ya ka ntate wa Moratehi ho ne ho tshwanetse hore ebe Disemelo o tlile jwang habo Moratehi? (2)

- 1.11 O nahana hore ketso e neng e etswa ke Disemelo ya ho fumanwa a se a sebetsa setofong e nepahetse ho ya ka botjhaba ba rona? Hobaneng? (2)
- 1.12 Na ho nepahetse hore ngwanana a ye lenyalong ka tsela ya tjhobediso? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 1.13 Wena ha o ne o le Disemelo o ne o tla etsa jwang ha o lelekwa ka mokgwa oo lenyalong? (2)

TEMA YA 2

Boha tema e latelang o nto araba dipotso tse thehilweng ho yona.

[E qotsitswe ho tswa ho: MOVE Pherekong 2014: 61]

- 1.14 Ha o sheba setshwantsho se ka hodimo o ka re ho etsahalang moo? (2)
- 1.15 Motho ya seng a entse ketso ya mofuta oo o ye a bonahale ka eng? (1)
- 1.16 Ho ya ka puo e tlwaelehileng batho ha ba etsa ketso ya mofuta oo ho ye hothwe ba ... Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho tse latelang. Ngola tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethang.
- A Emisitse dikolo
 B Sebedisa batho ka thata
 C Rata ho shejwa
 D Senya tjelete (1)
- 1.17 Hlalosa phapano eo o e fumanang dipakeng tsa tema ya pele le tema ya bobedi. (2)
- 1.18 O nahana hore ke ofe molaetsa o fetiswang ke tema ee ya bobedi? (2)
- 1.19 O ka kgothaletsa batjha ba bang ho kgetha ketso e temeng ya pele kapa e temeng ya bobedi? Hobaneng? (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, o nto e kgutsufatsa ka ho qolla dintlha tse ka thusang ho hodisa lerato la ho bala baneng.

ELA HLOKO:

O lebeletswe ho etsa tse latelang:

1. Kgutsufatsa ka mantswase a sa feteng a 90.
2. Ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng.
3. Ngola dintlha tse SUPILENG tse jereng mohopolo wa sehlooho.
4. Bontsha palo ya mantswa ao a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

MEHATO E KA THUSANG HO HODISA LERATO LA HO BALA BANENG.

Ho bala dibuka ke ho tswelapele ho fumana lefatshe le tletseng thabo, boiphihlelo bo sa tlwaelehang le bo thabisang le tsebo. Bana ba tshwanetse ho hodiswa ka lerato la ho bala hobane ha ngwana a thabela ho bala a sa le monyane ho tla ba bobebe ho mo susumeletsa ho bala ho ya pele. Sena se ka phethahala ka ho fumanela bana dibuka tse nepahetseng ho ya ka dilemo tsa bona e le hore ba tsebe ho di utlwisisa hantle le hore ba se ke ba teneha.

Bana bohle ba na le dibaka tse ba kgahlang, ka hoo batswadi ba tshwanela ho sheba dintho tse kgahlang bana mme ba ba batlele dibuka tse nang le dikahare tse tshwanelehileng ho ya ka dikgahleho tsa bona e le hore ba tle ba thahaselle ho bala kgafetsa.

Thabela ho balla ngwana wa hao hobane ke ntho eo bobedi ba lona le tlamehang ho e thabela. Nnetefatsa hore o balla hodimo le ka mafolofolo ka moo o ka kgonang mme o kenye letsoho dibapading – thothomela ha ho bata, utlwahala o thabile ha o tlamehile o be o tshhehise ngwana haeba seo ke se etsahalang paleng.

Ha o bala makasine kapa koranta mme o kopana le ntho eo ngwana hao a e ratang, e tabole mme o e bolokele hore le tlo bua ka yona ha morao. Balang pale le qoqe ka yona le be le bue ka mehopolo ya lona, e kaba mohale wa ngwana hao ya sesang, phoofolo e mathang ka ho fetisisa lefatsheng, mampodi wa ditebele kapa ho etsa mabenyanane.

Ho bala dibuka ho fa ngwana tsebo e ngata eo a tla e hloka le ho e sebedisa sekolong. Monyetla o moholo wa ho bala ke hore ngwana o tla ba le tsebo e ngata ka sehlooho sefe kapa sefe, o tla tseba mantswa a mangata le kakanyo e hlakileng, tse tla mo thusa ha a ngola dingolwa, ho sa natse dilemo tsa hae.

Etsa hore ho ya laeaborare e be taba ya beke le beke hobane hona ho tla thusa ngwana hao hore a be le bokgoni ba ho leka dihlooho tse fapaneng kapa ho fumana dibuka tseo a tla di sebedisetsa projeke ya sekolo.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa ho: *BONA* Phupjane 2014: 64–65]

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE DITLWAELO TSA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3**

Boha papatso ena e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng ho yona.

E BA MOTLE**BANNA BA HLWEKILENG**

Vaseline Men Face Tone Expert e nang le face wash e laolang oli ya banna, e tla o siya o se na matheba, ka letlalo le sa benyeng hape e fumaneha mabenkeleng a pele.

Hlapa sefahleho hoseng le pele o robala bosiu. Tshasa sengobafatsi se bobebe sefahlehong. Podisa sefahleho ka metsi a batang kamora ho sebedisa face wash kapa sesepa.

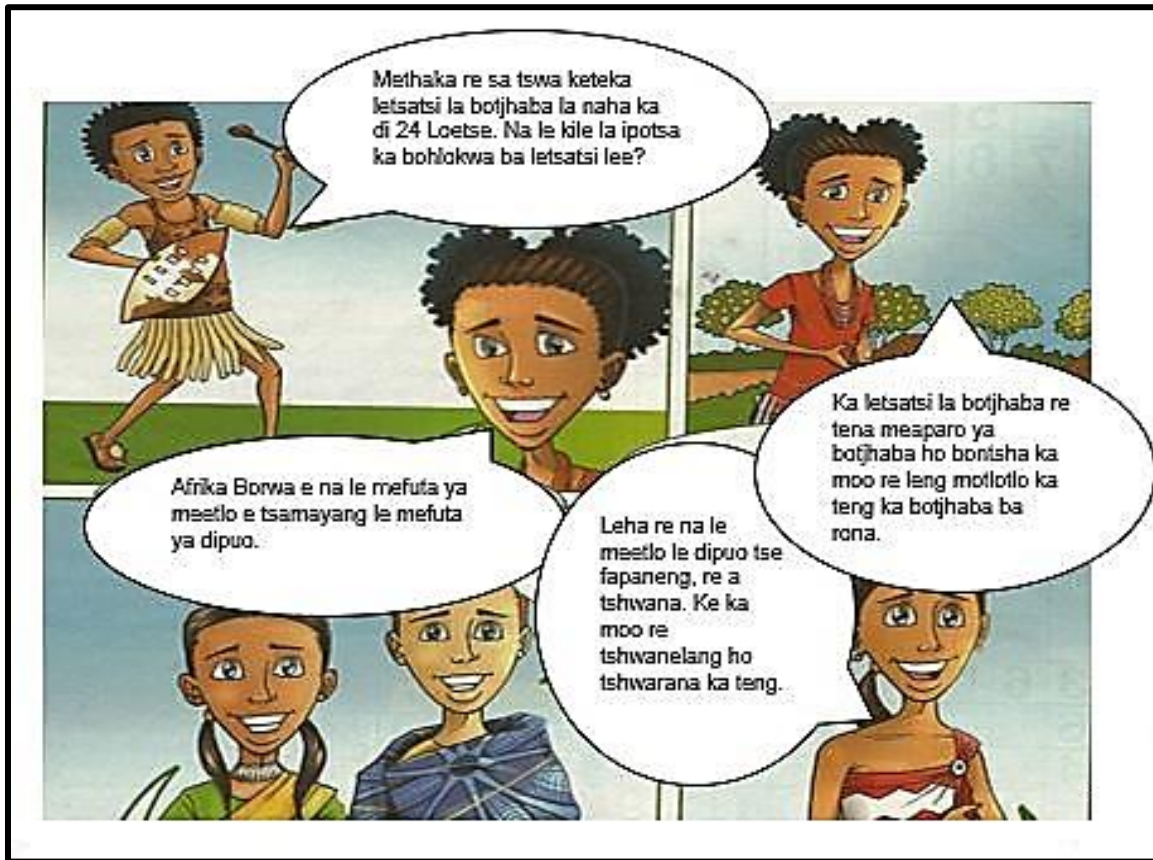
[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa ho *Bona Phupjane* 2014; 31]

- 3.1 Bolela lebitso la sehlahiswa se bapatswang mona. (1)
- 3.2 Mosebetsi wa bohlokwa wa sehlahiswa see ke ofe? (1)
- 3.3 Qolla polelwana e ka susumetsang batho ho reka sehlahiswa sena. (1)
- 3.4 Ke bafe batho bao papatso ee e lebisitsweng ho bona? (1)
- 3.5 Bolela melemo e MMEDI eo banna ba ka e unang kamora hore ba sebedise sehlahiswa sena. (2)
- 3.6 Bolela mawa a mabedi a ho bapatsa ao a sebedisitsweng papatsong ena. (2)
- 3.7 Na o nahana hore sehlahiswa see se ka sebetsa mosebetsi wa sona jwalo ka ha ho boletswe papatsong. (2)

[10]

POTSO YA 4: KHATHUNU

Boha khathunu e latelang o nto araba dipotso tse thehilweng ho yona.

[E qotsitswe le ho fetolelwa Sesothong ho tswa ho *Move Mphalane 2014:64*]

- 4.1 Bolela letsatsi leo merabe ka ho fapana e ketekang botjhaba ba yona Afrika Borwa. (1)
- 4.2 Ke eng e bontshang hore batho ba hlahellang khathunung ee ke ba merabe efe? (1)
- 4.3 Bolela mofuta o le mong feela wa morabe o hlahellang khathunung mona. (1)
- 4.4 Batho ba hlahellang khathunung mona ba shebahala ba ... Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho A–D mme o ngole feela tlhaku e nepaneng le karabo eo o e kgethang. (1)
- A tenehile
 B kgathatsehile
 C thabile
 D swabile
- 4.5 Hlalosa seo o se utlwisisang ka letsatsi leo ho buuwang ka lona khathunung. (2)

- 4.6 Letsatsi lee, le na le tshusumetso efe setjhabeeng? (2)
- 4.7 Ho ya ka kutlwisiso ya hao na o nahana hore ho nepahetse ho keteka letsatsi lee? Fana ka lebaka le tshhehetsang karabo ya hao. (2)
- [10]**

POTSO YA 5: E NGOTSWENG

Bala tema ema o nto araba diptso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse e latelang.

Ntshetsopele ya dipapadi tsa Basotho

Papadi e neng e bapalwa ke Basotho e ne e le ya **Lesokwana**. E ne e bapalwa ke basadi, banana le barwetsana nakong eo pula e hanang ho na. **Bashanyana le bahlankana ba ne ba sa dumellwa ho kena papading eo. Basotho** ba ne ba dumela hore ka ho etsa jwalo, pula e tla na. Ho ne ho tsohwa ka matjeke ho uwe motseng o mong moo ho ilo latwa lesokwana.

Tseleng ba ne ba siya mekgahlelo ka bobedi, boraro, bone jwalo-jwalo hore ha ba kgutla ba mathile, ba neheletsane lesokwana leo. Jwale ha ho fihlwa hoseng ho kene ba babedi kapa ba bararo lapeng la morena. **Ba tla fihla ba batle ka mahlo ka seotlwaneng.** Ha ba le bona lesokwana moo le behilweng teng, ba tla le hlomolla ho se ya ba bonang. Ba tla tswela kante ba didietse, ba le phahamise ba tsebise beng ba lona ba re: “Lesokwana la ya!”

Ke re o sa tla kgahlwa ke lebelo la **basadi** ha ba matha. Ba tla matha ka lona ba ntse ba le betsetsa pele ho **bakgahlanyetsi** ba lona ho fihlela ba yo kena motseng wa bona. Feela he ka makgetlokgetlo, bahapi ba lesokwana ha ba atise ho ya hole. Ba tla re ba re ba a tswa ka motse wa moo ba latileng lesokwana teng, ebe beng ba lona ba se ba le **mona** ba le re phamo! Ba kgutlele le lona hae.

[E qotsitswe ho tswa ho *Kgoro ya puo*, M. Hlabela le ba bang, 2006:112]

- 5.1 Fetolela lentswe le ntshofaditsweng bongateng polelong ena; ‘Papadi e nngwe e neng e bapalwa ke Basotho e ne e le papadi ya **lesokwana**’ (1)
- 5.2 Polelo ena ‘Bashanyana le bahlankana ba ne ba sa dumellwa ho kena papading eo,’ e temekisong ya tatolo. E ngole hape mme o e fetolele temekisong ya tumelo. (2)
- 5.3 Sebedisa leemediqho sebakeng sa lentswe le ntshofaditsweng polelong ena, ‘**Basotho** ba ne ba dumela hore ka ho etsa jwalo pula e tla na.’ (1)
- 5.4 Polelo ena ‘Ba tla fihla ba batle ka mahlo ka seotlwaneng,’ e ho lekgethe letlang’ e ngole hape mme o e fetolele ho lekgethe lefetile. (2)
- 5.5 Nyenyefatsa lentswe le ntshofaditsweng polelong ena, ‘Ke re o sa tla kgahlwa ke lebelo la **basadi**.’ (1)
- 5.6 Fana ka leetsi leo lebitso le ntshofaditsweng polelong ena, ‘Ba ntse ba le betsetsa pele ho **bakgahlanyetsi** ba lona’ le thehilweng ho tswa ho lona. (1)

- 5.7 Sebedisa lentswe le latelang dipolelong tse pedi ho hlakisa meelelo ya lona e fapaneng.

Mona

(2)
[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70

